

“KİTABI-DƏDƏ QORQUD” DASTANININ TƏDQIQ VƏ NƏŞR TARİXİNDƏN

Rəna Tofiq qızı Cavadova
Bakı Dövlət Universiteti
ren-bdu@mail.ru

XÜLASƏ

“Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun nəşrləri və ilk araşdırmaları XIX əsrə təsadüf edir. T.Nöldeke, V.V.Bartold E.Rossi, A.Q.Tumanski, A.N.Kononov, O.Şaik və başqa alim və tədqiqatçılar eposun dilinin öyrənilməsi, nəşr tarixi və tərcümələri ilə bağlı geniş elmi araşdırmalar aparmışlar.

Azərbaycan türkoloqlarından Q.Araslı, Ə.Dəmirçizadə, Ş.Cəmşidov, V.Vəliyev dastanın müxtəlif tədqiq sahələrinə dair dəyərli əsərlər dərc etdirmişlər. Son zamanlar T.Hacıyevin və E.Əlibəyzadənin dil və yaranma tarixinə, “Dədə Qorqud” əfsanələrinin ilk yazılarına aid fundamental nəşrlər meydana çıxmışdır.

Açar sözlər: “Kitabi-Dədə Qorqud”, tarix, tədqiq, dil, tədqiqat əsərləri

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının tədqiqi və nəşri işlərinə XIX əsrdən başlanmışdır. Bu böyük abidəni ilk dəfə dünyaya tanıtdıran alman şərqsünası Henrix Fridrix Fon Dits olmuşdur. O, Drezden kitabxanasında müqəddimə və 12 boydan ibarət “Dədə Qorqud” dastanlarını aşkar etmiş, 1815-ci ildə “Basatın Təpəgözü öldürdüyü boy”u alman dilinə tərcümə edərək “Odyssey”in nağıl səciyyəli təkgözlü Siklonun – Polifemin kor edilməsi süjetinin yeni variantı kimi nəşr etdirmişdir. Müəllif eyni zamanda mətnin surətini bütünlükdə köçürüb Berlin Kral kitabxanasına gətirmişdir. 1857-ci ildə Almaniya Vilhelm Qrimm də bu boyu özünün nəşr etdirdiyi “Dünya Təpəgözləri” müntəxabatına daxil edir.

1859-cu ildə görkəmli alman şərqsünası Teodor Nyolderk Drezden nüsxəsinin surətini çıxarıb bəzi hissələri tərcümə edərək çap etdirmək istəyir. Lakin o, bu işi başa çatdırma bilməyib topladığı materialları o vaxt Almaniya təhsil alan V.V.Bartolda (1892) verir.

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 6 boy və “müqəddimə”dən ibarət yeni nüsxəsini 1852-ci ildə italyan şərqsünası Etori Rossi Vatikan kitabxanasında üzə çıxarıb, geniş elmi müqəddimə ilə nəşr etdirir.

Dastan rus tədqiqatçıların da diqqətini cəlb etmişdir. Şərqsünas alim V.V.Bartold hələ universitet tələbəsiyəkən “Kitabi-Dədə Qorqud” üzərində tədqiqat aparmağa başlayır. O, əvvəlcə dastanın dörd boyunu rus dilinə tərcümə edərək kiçik bir şərh ilə nəşr etdirir. 1922-ci ildə bütün boyları rus dilinə tərcümə edib çapa hazırlayır. Lakin onun sağlığında dastan işıq üzü görmür. Əsəri Azərbaycan alimlərindən H.Araslı və M.H.Təhmasib 1950-ci ildə Bakıda nəşr etdirirlər.

V.V.Bartoldla eyni zamanda Türkmənistanda yazıb-yaradan rus alimlərindən A.Q.Tumanski və K.A.İkostranşevin də bilavasitə “Kitabi-Dədə Qorqud”la əlaqədar məqalələri nəşr edilir.

V.V.Bartoldun “Dədə Qorqud” dastanları üzərində apardığı tədqiqat işini onun ölümündən sonra rus türkoloqlarından V.V.Jirmunski və A.N.Kononov davam etdirirlər. 1962-ci ildə onların tərtibatı ilə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı V.V.Bartoldun rusçaya tərcüməsi əsasında yenidən nəşr edilir. Bu nəşrdə mətnə əlavə V.Bartoldun, A.J.Yakubovskinin və V.M.Jirmunskinin məqalələri də çap olunmuşdur.

Türkiyədə “Kitabi-Dədə Qorqud”un tədqiq tarixi dastanı 1916-cı ildə (Berlin nüsxəsindən) ərəb əlifbası ilə nəşr etdirən Kilisli Müəllim Rifətin adı ilə bağlıdır. Bu təşəbbüs dastanın geniş yayılıb tədqiq edilməsinə imkan yaradır.

1938-ci ildə O.Ş.Gökyay Drezden nüsxəsini o vaxta qədər təsadüf etdiyi bütün tədqiqat əsərlərinin xülasəsindən ibarət böyük bir müqəddimə ilə latın qrafikasında çap etdirmişdir.

Orxan Şaiq sonralar (1939, 1943-cü illərdə) dastanları müasirləşdirərək yeni türkcə çap etdirmiş, onların lüğətini də tərtib etmişdir.

“Dədə Qorqud” dastanları üzərində səmərəli iş aparan alimlərdən biri də Məhərrəm Ergindir. O 1958-ci ildə böyük bir tədqiqat girişlə hər iki nüsxələrin fotofaksimelesini, Drezden əlyazmasının yeni türk əlifbasına köçürülmüş bütöv mətnini, 1963-cü ildə isə elmi qrammatikasını və sözlüyünü nəşr etmişdir.

Dastan Türkiyədə 1973-cü ildə yenidən Orxan Şaiq tərəfindən nəşr

edilmişdir. Burada alimin özünün bu abidə üzərində apardığı ayrıca tədqiqatdan əlavə, dünya türkologiyasında onun barəsində yazılmış, demək olar ki, bütün tədqiqat işləri barədə xülasə şəklində məlumat verilir və ədəbiyyat göstərilir.

“Dədə Qorqud” dastanı ilə məşğul olan, toplayıb nəşr edən sanballı məqalələr yazan F.Qırzioğlu, Pərtov Naili, Suat Nizarçı, Ədnan Binyazar kimi tədqiqatçıları göstərmək olar.

1939-cu ildə H.Araslı ilk dəfə olaraq “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanını tərtib və nəşr etdirir. H.Araslı kitaba geniş bir müqəddimə yazır ki, bununla da bu qiymətli abidənin Azərbaycanda tədqiqi mərhələsi başlayır.

Azərbaycanda bu dastanların dili üzərində professor Ə.Dəmirçizadə tədqiqat işi aparmışdır. Onun 1959-cu ildə çapdan çıxan “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının dili” adlı kitabının və müxtəlif vaxtlarda yazdığı məqalələrinin bu abidənin Azərbaycan dili tarixindəki mövqeyinin aydınlaşdırılmasında mühüm rolu olmuşdur.

“Dədə Qorqud” dastanlarını tədqiq edən alimlərdən biri də professor Əli Sultanlı olmuşdur. Onun 1958-59-cu illərdə “Dədə Qorqud” dastanları haqqında qeydlər” adlı məqalələr toplusu olan beş məqaləsi çap olunmuşdur. Bu məqalələrdə müəllif dastanların tədqiq tarixçəsinə nəzər salmış, Dədə Qorqudun şəxsiyyəti məsələsindən danışmış, dastanların yaranmasında, formalaşmasında fərdi və kollektiv yaradıcılıq ünsürlərinin vəhdətini görmüşdür. Əli Sultanlı burada, ümumiyyətlə, eposun mənşəyi kimi nəzəri məsələlərə də toxunmuş, boylarda təsvir olunan qəbilə quruluşu “sistemi”ni gözdən keçirib bu sistemin əsasını təşkil edən ailənin əsas əlamətlərinin xülasəsini vermişdir.

Dastanların tədqiqi ilə məşğul olan görkəmli alimlərdən biri də M.H.Təhmasibdir. Onun 1961-ci ildə nəşr olunmuş “Dədə Qorqud” boyları haqqında” adlı məqaləsi mühüm tədqiqat əsəridir. Alimin “Azərbaycan xalq dastanları” adlı kitabında da “Kitabi-Dədə Qorqud”un tədqiqinə geniş yer verilmişdir.

“Kitabi-Dədə Qorqud” 1962-ci ildə H.Araslı tərəfindən müqəddimə ilə yenidən nəşr olunur. 1978-ci ildə isə dastanın nisbətən təkmilləşdirilmiş nəşri oxuculara çatdırılır. Bu nəşrlərə yazdığı giriş məqaləsində H.Araslı “Kitabi-Dədə Qorqud”a daxil olan boyların yaranması, qələmə alınması və yenidən kitabın köçürülməsi tarixlərini müəyyənləşdirməyə çalışır. Tədqiqatçı-alim

dastanın, əsasən, X-XI əsrlərin hadisələri ilə səsleşdiyini, XI-XII əsrlərdə qələmə alındığını, XV-XVI əsrlərdə isə özünün köçürüldüyünü qeyd edir. Tədqiqatçının fikrincə, dastanların ilk variantı – orijinalı Azərbaycanda yazıya alınmışdır. Professor F.Zeynalovun fikrincə, “H.Araslı bu əsərdə uyğunsuzluğa yol vermiş, yəni dastanları müasirləşdirmişdir. Biz müasirləşdirmənin, yəni bu günkü dilimizə keçirmənin əleyhinə deyilik, ancaq əsər yarımçıq müasirləşdirilmişdir. Bu da tədqiqatçıları bir növ çaşdırıb bilər” (1, s.10). Dastanların yaranma tarixi, onlarda əks olunan ictimai-tarixi hadisələr, qəhrəmanların tarixiliyi, dastanda təsvir olunan hadisələrin coğrafi məkanı və s. Ş.Cəməşidovun 1969 və 1977-ci illərdə çap olunan monoqrafiyalarında geniş, əhatəli əks olunmuşdur. Ş.Cəməşidovun dastanda cərəyan edən hadisələrin coğrafi şəraiti, qəhrəmanların yaşadığı, bir-biri ilə mübarizə apardığı yerlər haqqındakı mülahizələri də maraq doğurur.

Professor V.Vəliyevin ayrılıqda, P.Əfəndiyevin isə İ.Babayevlə birgə yazdıqları “Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı” kitablarında da “Dədə Qorqud” boylarından, onun tədqiq və nəşr tarixindən bəhs olunur.

Son dövrlərdə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanına maraq daha da artmışdır. 1975-ci ildə BDU-da “Dədə Qorqud” dastanlarına həsr olunmuş elmi sessiya keçirilmişdir. Professor T.Hacıyev və E.Əlibəyzadənin son illərdə “Dədə Qorqud” dastanlarının dili, yaranması, yazıya köçürülməsi haqqında sanballı əsərləri nəşr olunmuşdur.

Azərbaycan tarixinin qədim dövrünü öyrənməyə marağın artması ilə əlaqədar olaraq, son bir neçə ildə abidənin yeni aspektdə təhlili ilə qarşılaşırıq ki, burada mifoloji araşdırmalar xüsusi çəkiyə malikdir. Hələ çoxdan “Dədə Qorqud” dastanları üzərində tədqiqat aparan professor M.Seyidov məhz həmin istiqamətdə maraqlı nəticələrə gəlmişdir.

Araşdırıcılardan K.Abdullayev, K.Vəliyev və başqalarının məqalə və kitablarında dastanla bağlı bir sıra məsələlərə diqqət yetirilir.

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının yaranma tarixi, yazıya köçürülməsi, kim tərəfindən qoşulması, DədəQorqudun şəxsiyyəti, ictimai-siyasi, coğrafi şərait və s. məsələlər tədqiqatçılar, alimlər arasında mübahisələrə səbəb olur.

Boyların yaranmasına və yazıya köçürülməsinə aid müxtəlif fikirlər vardır. Yuxarıda göstərdiyimiz kimi, H.Araslı burada təsvir olunan hadisələrin X-XI əsrlərlə səsleşdiyini və XI-XII əsrlərdə qələmə alındığını söyləyir.

Professor Ə.Dəmirçizadə dastanları xalis Azərbaycan abidəsi hesab edərək onların IX-XII əsrlərdə dədələr, ozanlar tərəfindən yaradıldığını və təqribən bu dövrdə də toplanılıb yazıya köçürüldüyünü iddia edir. Müəllifin fikrincə, bu dastanlarda XI əsrdən əvvəlki dövrlərdəki (yəni hələ Kiçik Asiyada oğuzlar olmadığı dövrlərdə) oğuzlar təsvir olunur və bu oğuzlar Orta Asiyada deyil, məhz Qazlıq dağı ətkələrində – Qafqazda, həm də Dərbənddən şimalda yox, məhz Azərbaycanda ağban evlər, ala seyranlı saraylar qurub yaşayan oğuzlardır.

Görkəmli alim M.H.Təhmasibin fikrincə, dastan təqribən VII-VIII əsrlərdən başlayaraq müxtəlif tarixi nəsillərdə baş vermiş hadisələrlə səsleşən tarixi əfsanə və rəvayətlər əsasında yaranmağa başlamış, boy-dastanlara çevrilərək, kəmiyyət və keyfiyyətə təkmilləşərək, X-XI əsrlərdə Azərbaycanda baş vermiş hadisələr əsasında daha da zənginləşmiş, axıncı dəfə köçürüldükdə isə daha sonrakı əsrlərlə səsleşən əlavələrin hesabına xeyli dəyişərək indi əlimizdə olan şəkə düşmüşdür (1, 59).

Bu kitabında tədqiqatçı dastanların təsnifini verərəkən “Basatın Təpəgözü öldürdü” boyu sayca ən az, mənşəyinə görə isə ən uzaq keçmişlərlə bağlı olan, əsətiri görüşlərlə səsleşən qəhrəmanlıq dastanlarına aid edir. Lakin kitabın başqa yerində “Dədə Qorqud” dastanlarının X-XI əsrlərin hadisələri ilə səsleşdiyini də söyləyir. Professor T.Hacıyev boyların müxtəlif dövrlərdə “əslərdən ibarət məsafə” ilə yarandığını, X-XII əsrlərdə tamamlandıb ilk dəfə yazıya köçürüldüyünü iddia edir (1,59) Tədqiqatçı “Kitabi-Dədə Qorqud”un özünə istinad edərək (Rəsul əleyhüssəlam zamanına yaxın Bayat boyundan Qorqud ata derlər birər qopdu və s.) dastanın islamın yarandığı ərafədə və hətta bəzi boyların islamiyyətin qəbulundan əvvəl düzülüb qoşulduğunu güman edir (dastanda təsadüf olunan totemizm, şamanizm və s. əlamətlərinə görə).

E.Əlibəyzadə də dastanın VI-VII əsrlərin ədəbi yadigarı olduğunu və Dədə Qorqud tərəfindən yazıldığını iddia edir. Dastanda verilən qədim oğuz-türk adət-ənənələrinə, əxlaq normalarına əsaslanaraq abidənin V-VI əsrlər və ondan əvvəlki əsrlərlə səsleşdiyini söyləyir. O, müəyyən faktlara əsasən, Dədə Qorqudun tarixi şəxsiyyət olduğunu, VI-VII əsrlərdə yaşadığını və onun əfsanəvi bir şəxsiyyət olduğu haqda söhbətləri illi yuziyyə hesab edir.

Professor Əli Sultanliyə görə də dastanın ilk yaradıcısı “nəğmələrin

rüşeymini qoşub-düzəldən” Dədə Qorqud olmuşdur. Lakin onun xalq arasında tarixi-əfsanəvi bir şəxsiyyət kimi yaşadığını və təzkirəçilərin qələmi altında süni qəlibə girərək tarixi şəxsiyyətə çevrildiyini göstərir.

Professor Ş.Cəmşidov monoqrafiyasında bu abidədəki obrazların əksəriyyətinin tarixi şəxsiyyətlər olmasını qeyd etməklə yanaşı dastanda tarixiliklə şifahi xalq ədəbiyyatının vəhdət halında birləşməsi fikrini irəli sürür. O da sübut edir ki, abidə qədimdə yaranıb, X-XI əsrdə ilk dəfə işlənərək yazıya köçürülmüşdür (1, 60).

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanından görünür ki, bu boylar müxtəlif dini inanclar zamanı yaradılıb. Burada biz şamanizm, totemizm əlamətlərinə də rast gəlirik. Dastan X-XI əsrlərdə yazıya alınarkən islam dininin təsirinə məruz qalıb. Dastanda təsvir olunan adət-ənənələr, əxlaq normaları və s. abidənin islam dininin qəbulundan əvvəl yaranmasını sübut edir. Məsələn, Qızın ova çıxması, at çapıb ox atmaqda yarışması, gürs tutub gülüşməsi, ərə getmək istədiyi oğlanı yoxlaması, döyüşdə ərinə kömək etməsi islamdan qabaqki adətdir. Qanturalı da atasına ancaq belə döyüşkən, mərd, sədaqətli bir qızla evlənəcəyini söyləyir. “Mən yerimdən durmadan ol durmuş ola. Mən qaraqoç atımı minmədən ol minmiş ola. Mən qanlı kafir elinə varmadan ol varmış ola, mənə baş gətirmiş ola” (1, 92). “Dastanda kişilər qadınlarının məsləhətinə qulaq asırlar, döyüşdə ikisi də çiyin-çiyinə vuruşurlar. Ərin arvada sözü igidin igidə olan sözüdür. Xanların təşkil etdiyi toylar, düyünlər şərabsız, musiqisiz keçmir, hər məclisdə ozan qopuz çalıb, boy boylayır, soy soylayır”.

Tədqiqatçıların fikrincə, islam motivləri dastana sonradan əlavə olunub. “Müqəddimə”nin də dastan yazıya alınarkən katib tərəfindən yazıya əlavə olunmasını nəzərdə tuturlar. Çünki, burada islam dini motivləri, yüzdən çox ərəb-fars sözləri və xüsusi adlar işlənir. M.H.Təhmasib “Müqəddimə”də verilən hikmətamiz aforizmləri ustadnamə adlandırır və ozanların bunları dastan başlamazdan əvvəl ifa etdiklərini söyləyir. Alimin fikrincə, katib öz işini asanlaşdırmaq üçün onların hamısını bir-birinin dalına düzərək kitabın əvvəlində yerləşdirmişdir.

Dastanda təsvir olunan hadisələrin cərəyan etdiyi konkret coğrafi ərazi məsələsi də mübahisəyə səbəb olur. Dastanda verilən Bərdə, Gəncə, Şərur (Şərük), Dərbənd, Dərəşam, Əlincə qala, Bayat, Gəncə dağ, Qazlıq (Qafqaz) dağı və s. yer adları əsas hadisələrin, əhvalatların Azərbaycan ərazisində

cərəyan etdiyini sübut edir.

Biz həmçinin oğuz qəhrəmanlarını qız bəyənmək, qohumluq münasibətləri yaratmaq, tacirlik etmək və s. məsələlərlə əlaqədar Azərbaycan hüduqlarından kənarında görürük. Bu igidlərdən Qanturalı Trabzona qız bəyənəməyə (VI boy), tacirlər mal almaq üçün Rum elinə (Yunanıstana), İstambula (III boy), qəhrəmanlar Qara dəniz kənarlarına (VII boy), Qarun elinə at oynatmağa, ov etməyə gedirlər. İgid Uruz hirsəndikdə Qan Abqaz elinə gedib kafir qızı ilə evlənəcəyini söyləyir (IV boy). Dastanda Uruzun dilindən belə bir ifadəyə də rast gəlirik: Qara hindu qullarıma buyuraydım, səni para-para doğraydılar, ağac! (1, 37). Bu qulların Hindistandan gətirildiyi və ya qulun başqa mənada işlədilməsi maraqlıdır.

Dastanda Qazlıq (Qafqaz) atlarından başqa, ərəbi atlarına da rast gəlinir. Bu abidədə Oğuz ölkəsi, elisast dinli Gürcüstanla həmsərhəddir (II boy) “Qoquz tümən Gürcüstanın xəracı gəlir (IX boy). Trabuzan təkuru bəylərbəyi olan xan Qazana şahin göndərir” (XI boy). Bütün bu nümunələr dastanda təsvir olunan Oğuz elinin, qəbilə və tayfalarının qonşu ölkələrlə, tayfalarla əlaqələrini göstərir. Dastandan gördüyümüz kimi, Oğuz eli təkcə Azərbaycan ərazisi ilə məhdudlaşmır, burada təsvir olunan bəzi hadisələr Türkiyədə, Şimali Qafqazda (Dərbənd tərəfdə) və s. yerlərdə cərəyan edir.

Məşhur rus şərqşünası V.V.Bartold da vaxtilə bu nəticəyə gələrək demişdir: “Qopuz çalan nəğməkar-şaman Qorqud haqqındakı əfsanənin mənşəyi necə olur-olsun, Qorqudun adı ilə bağlı epik silsilə çətin ki, Qafqaz mühitindən kənarında yaradıla bilərdi” (1, 120).

Professor V.M.Jirminski isə IX-X əsrlərə qədər yaranan boyları Orta Asiyaya, Sır-Dərya ovalığına, XIII-XIV əsrlərdə yarananları isə Zaqafqaziyyəyə aid edir. Tədqiqatçı ona əsaslanır ki, boyların çoxu XI əsrə qədər Orta Asiyada yaranmış və Səlcuqlar Qafqaza gələndə bu boylar daha da təkmilləşmişdir. O, Qafqaz ərazisində yarananlara (I, V, VI, IX) bizə məlum olmayan bəzi boyları aid edir (1, 20). Bundan başqa Qorqud, Salur Qazan, Burla xatun, Uruz bəy, Qarabudaq, Qaragünə kimi obrazların Orta Asiya, Sır-Dərya ovalığı ilə bağlı olduğunu və orada yarandığını güman edir. Onun fikrincə, Salur Qazanla bağlı olan hadisələr də IX-X əsrlər Orta Asiya həyatını əks etdirir. Bu fikirlərlə, mülahizələrlə heç cür razılaşımaq olmaz.

Hələ professor Ə.M.Dəmirçizadə (2, 10) qeyd etmişdir ki, dastanda

hadisələr təsvir olunan zaman qonşu ölkələrdə – Rum elində (Yunanıstanda), Trabzonda, İstanbulda və Qara dənizin cənub sahillərində hələ nə Oğuzlar, nə də Səlcuqlar vardı. Dastanda XI əsrdən əvvəlki dövrdə, yəni hələ Kiçik Asiyada Oğuzlar olmadığı bir dövrdə Oğuzlar etnik tərkibinə daxil olmuş Oğuzlar təsvir olunur ki, bunlar da Oğuzlar və Qırpaq qəbilə dilləri əsasında təşəkkül tapmış, ümumxalq Azərbaycan dilində ünsiyyət edən azərbaycanlılardır.

Ş.Cəmşidov da monoqrafiyasında V.M.Jirminskinin (1, 256) “DədəQorqud” dastanı haqqındakı tədqiqatına öz münasibətini bildirərək yazır ki, o burada özbək, qazax, türk, türkmən, hətta gürcü və erməni şifahi xalq ədəbiyyatını nəzərdən keçirib. “Dədə Qorqud” boyları ilə əlaqə yaradır, paralellər və motivlər tapmağa çalışır, ancaq bu abidənin əsl yaradıcısı olan Azərbaycan xalqının ədəbi irsindən, şifahi xalq ədəbiyyatı ənənələrindən isə demək olar ki, heç danışmır.

A.Nəbiyev isə öz tədqiqat əsərində (2, 50) özbəklərin qədim şifahi xalq ədəbiyyatı nümunəsi olan “Alpamış” dastanı ilə “Kitabi-Dədə Qorqud”u müqayisə edib, oxşar cəhətlərini göstərərək yazır ki, “Alpamış”la “Bamsı Beyrək” boyu arasında bənzərliyi başlıca olaraq süjet xəttinin oxşarlığında, hər iki dastanda oxşar süjetlərə təsadüf edilməsində – qəhrəmanın valideynlərinin övladsız olması, müqəddəs qüvvənin, nişanlısının toy günündə yetişib ona sahib olmasını və s. görürük ki, hər iki dastanda qəhrəmanların adlarında da bir yaxınlıq var. Tədqiqatçı göstərir ki, “Kitabi-Dədə Qorqud”dakı Bamsı Beyrək daha qədim olub, özbək xalqı tərəfindən nisbətən sonralar dastanlaşmışdır.

Beləliklə, türk dünyasının möhtəşəm mənəvi sərvətlərindən olan “Kitabi-Dədə Qorqud” eposu çoxsaylı tədqiqatçılar tərəfindən sevilərək öyrənilir, geniş şəkildə tədqiq olunur.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. F.Zeynalov. “Kitabi-Dədə Qorqud” və dünya şərqşünaslığı. BDU-nun “Elmi əsərləri”. Bakı: 1976, №4, s. 10
2. M.H.Təhmasib. Azərbaycan xalq dastanları (orta əsrlər). Bakı: 1972, s. 59
3. T.Hacıyev. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. Bakı: 1976, s. 59
4. Ş.Cəmşidov. “Kitabi-Dədə Qorqud”u vərəqlərkən. Bakı:1969, səh. 60.

5. "Kitabi-Dədə Qorqud". Bakı: 1962, s.37- 92.
6. В.В.Бартолд. «Книга моего Деда Коркута». М-Л: 1962, стр. 116.
7. Ş.Cəmsidov. "Kitabi-Dədə Qorqud". Bakı: 1977, s. 20.
8. Ə.M.Dəmirçizadə. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının dili". Bakı: 1959, s. 10.
9. В.В.Бартолд. «Книга моего Деда Коркута». М-Л: 1962, стр. 256
10. А.Нəbiyev. Azərbaycan-özbək folklor əlaqələri. Bakı: 1978, s. 50.

**Из истории исследования и публикации
эпоса «Китаби-Деде Горгуд»**

Рена Джавадова
Бакинский государственный университет
ren-bdu@mail.ru

РЕЗЮМЕ

Публикации и первые исследования эпоса «Китаби-Деде Горгуд» относятся к XIX веку. Т.Нёльдеке, В.В.Бартольд, Э.Росси, А.Г.Туманский, А.Н.Кононов, О.Шаик и другие ученые и исследователи провели широкие научные изыскания, связанные с изучением языка, историей публикаций и переводов эпоса. Выдающиеся азербайджанские тюркологи такие как: Г.Араслы, А.Демирчизаде, Ш.Джамшидов, В.Велиев опубликовали ценные труды по различным направлениям изучения эпоса. В последнее время появились фундаментальные публикации Т.Гаджиева и Э.Алибекзаде, относительно языка и истории создания, первых записей сказаний «Китаби-Деде Горгуд».

Ключевые слова: публикация, эпос «Китаби-Деде Горгуд», язык, исследование, тюрколог, история.

**From the History of Researching and Publication of epos
"Kitabi-Dada Gorgud".**

Rena Javadova
Baku State University
ren-bdu@mail.ru

SUMMARY

Publications and the first studies of the epic "Kitabi-Dada Gorgud" date back to the 19th century. T.Nöldeke, V.V.Bartold, E.Rossi, A.G.Tumansky, A.N.Kononov, O.Shaik and other scientists and researchers conducted extensive scientific research related to the study of the language, the history of publications and translations of the epic. Among Azerbaijani Turkologists G.Arasly, A.Demirchizade, Sh.Jamshidov, V.Veliyev published valuable works on various areas of study of the epic. Recently, fundamental publications by T.Hajiyev and E.Alibekzade have appeared concerning the language and history of creation, the first records of the legends of "Kitabi-Dada Gorgud".

Key words: publication, epos "Kitabi-Dada Gorgud", language, research, turkologist, history.